

Tài ứng tác trong chơi chữ, đối, lái CỦA NHÀ THƠ VĂN LỢI

HỒ NGỌC DIỆP

Từ ngữ là công cụ giao tiếp của con người nói chung. Với thơ ca, nhà thơ phải có tài năng thì chữ nghĩa mới lấp lánh tỏa ra bao tầng ý nghĩa trong tác phẩm của mình. Trong làng văn nghệ miền Trung hiện nay, “*Văn Lợi là một trong số ít ỏi những tác giả viết thơ và ngụ ngôn hiện nay. Anh nổi lên như một hiện tượng hiếm hoi, đáng quý trong cả nước*” (Xuân Hoàng - Nguyên Chủ tịch Hội VHNT Quảng Bình - Lời đề tựa “*Truyện ngụ ngôn Văn Lợi*” - NXB Hội nhà văn, 1997) và “*Những mẫu đối thoại vừa phải, tiết kiệm lời, đi đúng bút pháp ngụ ngôn đã gọi ra những bài học ở đời, không chỉ cho trẻ con mà còn cả người lớn nữa*” (Giáo sư Vũ Ngọc Khánh - Lời giới thiệu đầu sách cuốn “*Quà biếu*” của Văn Lợi).

Đầu tháng 8 năm 2018, ở tuổi 76, nhà thơ Văn Lợi đã cho ra mắt bạn đọc tuyển tập “*Văn Lợi tác phẩm*” gồm 2 tập văn và thơ cỡ 16x24cm, tổng cộng 1013 trang do NXB Văn học ấn hành. Đó là tuyển chọn sáng tác suốt 35 năm được in trong 23 đầu sách mà tác giả đã trình làng trước đây, được nhiều giải thưởng danh giá từ địa phương đến Trung ương, trong đó có giải A cuộc thi thơ “*Em yêu Bác Hồ*” do Hội Nhà văn Việt Nam và Báo Thiếu niên Tiền phong tổ chức năm 1960, lúc Văn Lợi là cậu bé mới 15 tuổi.

Có lẽ sự nổi trội hấp dẫn trong “*Văn Lợi tác phẩm*” không những ở phần thơ và truyện ngụ ngôn như phần trên đã nói, mà còn nằm ở tài ứng tác trong chơi chữ, đối, lái của nhà thơ khiến cho rất nhiều bạn đọc yêu thích.

Vịnh cảnh, vịnh tình nhưng gửi vào đó những từ ngữ là lời chúc, xuyên dọc bài thơ, là một cấu trúc thơ đòi hỏi nhiều trí tuệ.

Năm 2001, mừng Đại tướng Võ Nguyên Giáp 90 tuổi, Tỉnh ủy, UBND tỉnh Quảng Bình giao cho nhà thơ Văn Lợi, lúc này đang là Giám đốc Sở VH-TT chấp bút làm

bài thơ để thêu lên trướng làm quà tặng cho người anh Cả của Quân đội nhân dân Việt Nam. Trướng tặng, có thơ chúc thêu lên trướng làm Đại tướng và gia đình vô cùng cảm động:

Quảng bác, *uên thâm vị tướng tài*

Bình sinh *nợ nước nặng hai vai*

Ghi sâu *công trạng ngời trang sử*

Ơn nghĩa *nhân sinh thấm đượm hoài.*

Tiếp sau đó, nhân kỷ niệm sinh nhật lần thứ 80 của Trung tướng Đồng Sỹ Nguyên, người con của Quảng Bình, vị tổng chỉ huy của đường Trường Sơn lịch sử và cũng là con đường chiến lược trong thời bình hôm nay, với tư cách là Giám đốc Sở VH-TT, nhà thơ Văn Lợi đã chấp bút bài thơ thêu lên trướng tặng vị tướng tài ba này như sau:

Bác vốn *dạn dày lửa chiến chinh*

Đồng tâm *đồng cảm với dân tình*

Sỹ khí *ngời thêm đường thế kỷ*

Nguyên vẹn *sắt son với Quảng Bình*

Khoảng năm 2002, tại một cuộc gặp mặt văn nghệ sĩ ở Đài PT-TH Quảng Bình, Bí thư Tỉnh ủy Quảng Bình khi đó là đồng chí Trần Hòa - Ủy viên Ban Chấp hành Trung ương Đảng (sau này là Phó Chủ nhiệm Ủy ban Kiểm tra Trung ương), đã nhận xét:

- Văn Lợi làm thơ, chơi chữ chi cũng hay hê!

Nhà thơ Văn Lợi lập tức viết 4 câu thơ ra giấy và chuyển tặng cho đồng chí Trần Hòa ngay tại đó, thơ như sau:

Chúc quê hương *mỗi ngày một đẹp*

Anh hào *nhân kiệt trở tài ba*

Trần đời *rồi sẽ như tiên cảnh*

Hòa chung *vẻ đẹp nước non nhà*

Những chữ đầu các câu thơ là tên bài thơ cũng là lời chúc của mọi người dành cho Bí thư Trần Hòa. Ông rất tâm đắc và đã thuê người khắc chữ xộp, treo trong phòng làm việc của mình.

Phong cách, thương hiệu Văn Lợi đậm nhất vẫn là cách chơi chữ, trong văn đối, thơ đối của ông. Sau đây là một số giai

Nghiên cứu - Trao đổi

thoại đã được ông ghi lại:

* *Ăn cháo lòng và uống bia hơi*

Vào khoảng năm 2002, Văn Lợi với tư cách là Giám đốc Sở Văn hóa - Thông tin tiếp đoàn công tác của Bộ Tư lệnh Biên phòng Hà Nội vào làm việc. Trong đoàn đi có Trung tá nhạc sĩ Phương Minh Quang (bây giờ đã là Đại tá). Sau buổi làm việc, Bộ Chỉ huy Bộ đội Biên phòng tỉnh mời cơm thân mật. Tại cuộc vui, nhạc sĩ Phương Minh Quang cầm cốc bia đứng dậy nói:

- Thưa các anh, đoàn chúng tôi đi từ Hà Nội vào, ngang qua Đồng Hới có ghé vào một quán cháo lòng, ăn sáng. Phải nói là cháo ở đây nấu rất ngon mà cô chủ rất đẹp. Vì thế anh em trong đoàn có nghĩ ra về đối. Nghe nói nhà thơ Văn Lợi, Giám đốc Sở Văn hóa - Thông tin “nổi danh” câu đối lắm. Vậy xin mời anh đối cho. Rồi nhạc sĩ Phương Minh Quang đồng dục:

- *Đến Quảng Bình, ăn cháo lòng, phải lòng cô hàng cháo*

Anh em trong bữa tiệc vỗ tay dậy lên, khích lệ. Ngẫm nghĩ một lát, Văn Lợi cầm ly bia đứng dậy:

- *Ra Hà Nội, uống bia hơi, quen hơi chủ bán bia!*

Vậy ra, về đối Văn Lợi nâng lên một cấp độ tình cảm nữa là “*quen hơi, bén tiếng*” chứ không chỉ “*phải lòng*” như đoàn Hà Nội. Cuộc liên hoan bữa ấy rôm rả, đậm đà làm sao.

* *“Kim vẫn cương” và “trương càng bé”*

Nhà văn Đại tá công an Kim Cương, quê Bố Trạch (Quảng Bình) về nghỉ hưu, nhưng viết lách còn rất sung mãn, phong độ. Vì vậy mà Văn Lợi ra một về đối vừa trêu chọc, vừa thách anh em văn nghệ sĩ đối cho vui:

- *Kim Cương về hưu, kim vẫn cương!*

Anh em văn nghệ sĩ Quảng Bình đang loay hoay tìm lời giải, thì vừa lúc đoàn nhà văn của Chi hội Nhà văn Việt Nam tại Huế đi tham quan ở phía Bắc ghé Đồng Hới chơi. Trong cuộc gặp mặt, Văn Lợi xướng về mời đối với đoàn văn nghệ sĩ Huế. Mọi người cười vui vẻ. Một về họa được tập thể sáng tác gồm nhà văn Nguyễn Khắc Phê, Tô Nhuận Vỹ, nhà thơ Mai Văn Hoan, Vĩnh Nguyên... được xác lập và “tung” ra:

- *Trương Bé tại chức, trương càng bé.*

Trương Bé là họa sĩ, Hiệu trưởng Trường Mỹ thuật Huế. Về họa đối ấy cũng thật “hết ý”.

Mỗi lần Tết đến xuân về, nhà thơ Văn Lợi có nhiều đơn đặt hàng của các báo, tạp chí về việc đặt câu đối Tết. Nhiều người có việc như “về nhà mới”, “gặp mặt ngày vui”... cũng đều nhờ Văn Lợi làm câu đối để tặng phần trang trọng cho cuộc gặp mặt. Sau đây là một số câu đối trong hàng trăm câu đối nổi tiếng của nhà thơ Văn Lợi.

Năm 1986, Văn Lợi viết một về đối chống tiêu cực, gửi báo Văn nghệ đăng tải, mời đối: “*Chống tiêu cực, kênh kiệt, lộng hành, chẳng ỏm tởi, chẳng nhát gừng, với nghệ thuật, tuyên truyền, giáng cho chúng đòn cay hơn ớt*”. Về đối đề cập đến 7 loại gia vị truyền thống đều có chất cay, phù hợp với nội dung chống tiêu cực. Báo Văn nghệ đăng và mời đối trong số Tết âm lịch được nhiều nhà thơ có tiếng tâm về câu đối hưởng ứng. “Xuất đối dị, đối đối nan”, các nhà thơ như Tú Sụn, Đồ Nam, Nguyễn Bảo... đều tham gia đối. Nhưng Văn Lợi vẫn chưa thật ưng ý với các về họa. Anh bèn tự làm thêm về đối lại của chính mình. Về đối lại này, Văn Lợi sử dụng 7 loại nhạc cụ dân tộc để đối với 7 gia vị truyền thống: “*Thôi sáo rồng, ghen tranh, hoa nguyệt, bằng bạn bầu, bằng tế nhị, dựa trống đồng truyền thống, xây cho ta về đẹp nguyên tiêu*”.

Mùng xuân Mậu Tuất, nhà thơ Văn Lợi có câu đối mà nhiều báo đã sử dụng:

- *Mùng xuân, cả nước chung lòng, đun nóng lò “củ ớt, củ khô đều cháy”.*

Đón Tết, toàn dân dốc sức, thổi bùng lửa “không còn lạnh dưới, nóng trên”.

(Ý của hai câu đối là câu nói nổi tiếng của Tổng Bí thư Nguyễn Phú Trọng và Thủ tướng Nguyễn Xuân Phúc).

Cũng đầu xuân 2018, Văn Lợi đã có câu đối đăng trên báo Văn nghệ:

Mùng xuân mới với nhà văn phong thái, phong sương, trau dồi nên phong cách.

Đón Tết đến, cùng bạn viết, đạo đời, đạo lý, xóa bỏ thói đạo vắn.

Tài làm câu đối của nhà thơ Văn Lợi ở Quảng Bình, toát lên tâm hồn tươi trẻ, trí tuệ mẫn tiệp của ông ■

H.N.D